

آینده پژوهی دین و ابزارهای نوین ارتباطی

محمد مهدی مظفری

اعظم ماری

مجید کافی

پارلمان اسلامی ایران
مجلس شورای اسلامی

۱۳۹۵

مشخصات نشر	مظاهری محمد مهدی ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	آینده پژوهی دین و ابزارهای نوین ارتباطی / محمد مهدی مظاهری، اعظم ملایی، مجید کافی.
شناسه افزوده	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
مشخصات ظاهری	۲۲۳ ص.: مصور، جدول، نمودار
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	فرهنگ و جهانی شدن - ایران
موضوع	سیاست فرهنگی - ایران - تاریخ قرن ۱۴
موضوع	هویت - جنبه های مذهبی - اسلام
شناسه افزوده	کافی، مجید، ۱۳۶۱ -
شماره افزوده	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
شماره پشناسی ملی	۴۴۹۵۹۳۲ :
شناسه افزوده	رد ه بندی کنگره ۱۳۹۵ / م ۹ / ۶۲۱ / HM
رد ه بندی دیوبی	۳۰۶
شناسه افزوده	۶ - ۰۰۹ - ۴۵۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸
یادداشت	کتابنامه
: Culture and globalization -- Iran	
: Cultural policy -- Iran -- History -- 20 th century	
: Identity (Philosophical concept) -- Religious aspects - Islam	

آینده پژوهی دین و ابزارهای نوین ارتباطی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

نویسنده: محمد مهدی مظاهری، اعظم ملایی، مجید کافی

ویراستار: کتابون قهرمانی

صفحه آرا: یحیی نشتاعلی

طراح جلد: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - آذر ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰ نسخه

قیمت: ۲۳۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۶ - ۰۰۹ - ۴۵۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است

در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

سندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵، تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳، دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶، Email: nashr@ricac.ac.ir

اثر حاضر، نتیجه پژوهشی است که با نظارت دکتر حسن خجسته باقرزاده

در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام شده است.

فهرست مطالب

پیشگفتار	۹
فصل اول - چارچوب نظری و مفاهیم بنیادین	
مقدمه	۱۵
چارچوب مفهومی	۲۲
روش‌شناسی پژوهش	۲۸
مفاهیم بنیادی	۳۶
فصل دوم - جهانی‌شدن فرهنگ و ارتباطات	
مقدمه	۴۷
مفهوم جهانی‌شدن	۴۹
جهانی‌شدن ارتباطات	۵۴
ویژگی‌های فناوری‌های ارتباطی نوین	۵۷
جهانی‌شدن فرهنگ	۷۱
جمع‌بندی	۷۶

فصل سوم - ابزارهای نوین ارتباطی و هویت دینی در جمهوری اسلامی ایران

۸۱	مقدمه
۸۲	نسبت دین و فناوری
۸۶	جهانی‌شدن ارتباطات و هویت دینی
۱۰۰	فناوری‌های نوین ارتباطی و هویت دینی در جمهوری اسلامی ایران
۱۲۳	جمع‌بندی

فصل چهارم - آینده مطلوب دین و فناوری‌های نوین ارتباطی در ایران ۱۴۲۴ ه.ش

۱۲۷	مقدمه
۱۲۹	آینده‌پژوهی در اسلام
۱۳۴	آینده‌پژوهی فناوری، اطلاعاتی و ارتباطی
۱۴۰	آینده‌پژوهی دین و ابزارهای نوین ارتباطی تا سال ۱۴۲۴ ه.ش
۱۶۰	جمع‌بندی

فصل پنجم - راهبردهای تحقق آینده مطلوب جمهوری اسلامی ایران در سی سال آینده

۱۶۵	مقدمه
۱۶۶	راهبردهای دولت برای تحقق آینده مطلوب
۱۸۹	راهبردهای جامعه ایرانی برای تحقق آینده مطلوب
۲۰۰	جمع‌بندی
۲۰۲	نتیجه‌گیری
۲۰۷	منابع و مآخذ

فهرست جداول و تصاویر

۳۳	جدول شماره ۱. تفاوت‌های پیش‌بینی و پس‌نگری
۳۴	تصویر شماره ۱. فرایند پس‌نگری
۹۳	جدول شماره ۲. مقایسه کاربران اینترنت با غیرکاربران

- تصویر شماره ۲. نوع فعالیت سایت‌های ایرانی براساس محتوا ۱۰۶
- تصویر شماره ۳. درصد فعالیت سایت‌های مختلف ایرانی ۱۰۷
- تصویر شماره ۳. الگوی کاربرد فعلی ابزارهای نوین ارتباطی در ایران ۱۲۲
- تصویر شماره ۵. نمودار زمانی علوم و فناوری‌های جدید ۱۳۹
- تصویر شماره ۶ آینده مطلوب دین و ابزارهای نوین ارتباطی در ایران
- ۱۴۲۴ ه.ش ۱۵۹
- تصویر شماره ۷. الگوی استفاده مطلوب از رسانه‌های نوین ارتباطی برای
- جامعه اسلامی ایران ۲۰۱

پیشگفتار

امروزه، گسترش کاربرد ابزارهای دیجیتال، تغییرات ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی همچون فیس‌بوک، توییتر، تلگرام و ... و احراز اقبال عمومی به دریافت برنامه‌های متنوع از شبکه‌های ماهواره‌ای در جامعه ایرانی، به یکی از پدیده‌های اساسی مسئولان فرهنگی کشور تبدیل شده است. استفاده از این ابزارهای نوین، به جهت گوناگونی سبک زندگی در نوع پوشش، گذران اوقات فراغت، حضور در مهمانی‌ها و ملاقات با دوستانه، ارتباط دو جنس و بسیاری از موارد دیگر، شده است که بعضاً با سبک زندگی و دستورات اسلامی در تناقض‌اند. بنابراین، در حال حاضر، شیوه مواجهه با این فناوری‌های نوین، نقطه تمرکز سیاست‌های فرهنگی دولت‌ها و نهادهای سیاست‌گذاری دیگر در کشور تبدیل شده است. با وجود این، متأسفانه نگاه ساده‌انگار، بخش‌نامه‌ای و به دور از مطالعات مستقل دانشگاهی، موجب فراقتنی این مسائل و تلاش برای مقصریابی به جای حل مسئله شده است. بر این اساس، تا کنون با فناوری‌های ارتباطی نوین تنها به‌مثابه ابزار تهدیدکننده ارزش‌ها و فرهنگ ایرانی برخورد شده و صرفاً به راهکارهای سطحی و مقطعی همچون فیلترکردن شبکه‌های

اجتماعی مانند فیس بوک، ممنوعیت استفاده از ماهواره و مانند اینها توجه شده است. محققان حاضر، معتقدند چنین برخوردهایی با ابزارهای نوین به نوعی، پاک کردن صورت مسأله است، در حالی که استفاده مدیریت شده از این ابزارها می تواند به تحقق اهداف فرهنگی جمهوری اسلامی ایران کمک کرده و حتی موجب گسترش ارزش های دینی شود.

البته درخصوص فناوری های نوین ارتباطی، تنها بحث برنامه ریزی و سیاست گذاری برای زمان حال مطرح نیست. امروزه تغییرات در همه زمینه ها با آهنگی پرشتاب تر رخ می دهد. تغییرات فناوری و به دنبال آن تغییر در دیگر جنبه های زندگی، لزوم درک بهتر از «تغییرات» و «آینده» را برای سیاست ها، کسب و کارها، سازمان ها و مردم ایجاب می کند. هر چند، آینده اساساً بدون قطعیت است؛ با این همه آثار و رگه هایی از اطلاعات و واقعیت ها که ریشه در گذشته و اکنون دارد، می ماند رهنمون ما به آینده باشد.

بنابراین، شناخت آینده و تلاش برای تأثیری گذاری بر آن یا انطباق با آن اگرچه برای همه کشورها و سازمان ها امری مفید و درودنی تلقی می شود، اما برای نهادهای سیاست گذاری فرهنگی و دینی جمهوری اسلامی ایران به ثابتهای حکومتی اسلامی و مدعی تمدن سازی و رهبری جهان اسلام که درصدد اجرای احکام اسلام، پیشبرد و ارتقای ارزش های دینی است، ضرورتی انکارناشدنی و لازمه حیات و بقا و پیشرفت آنها به شمار می آید. بدین ترتیب، کتاب حاضر، با اتخاذ رویکردی آینده پژوهانه و در قالب پنجاه فصل موضوعی مختلف پوشیده است به این سؤال اساسی پاسخ دهد که «چگونه می توان از رسانه های نوین ارتباطی برای ارائه معارف دینی بهره گرفت؟».

در فصل نخست، به چارچوب نظری، روش تحقیق و مفاهیم بنیادی پرداخته شده است. چون ارائه تحلیلی از وضعیت کنونی و آینده ابزارهای نوین ارتباطی در جامعه اسلامی ایران مهم ترین هدف این پژوهش است، دستیابی به این هدف نیازمند استفاده از چارچوب نظری مناسب و هماهنگ با پژوهش بود؛ از این رو، پژوهشگران این اثر با بررسی نظریه های سیاسی مختلف به این نتیجه رسیدند که نظریه پسااستعمارگرایی به ویژه خوانش بومی آن که در

نظریه‌های اندیشمندان مسلمان و ایرانی طرح شده به دلایل مختلف، توان تحلیل گسترده‌ای برای کاوش این موضوع در اختیار محققان قرار می‌دهد. روش انجام تحقیق نیز روش «پس‌نگری» از مجموعه روش‌های مختلف «آینده‌پژوهی»، انتخاب شده است.

فصل دوم، به بررسی مباحث مربوط به جهانی‌شدن به ویژه جهانی‌شدن فرهنگ و فناوری‌های نوین ارتباطی اختصاص یافته است. در فصل سوم، تمرکز بر بحث وضعیت موجود، تأثیرات فعلی جهانی‌شدن ارتباطات و فرهنگ بر دین و هویت دینی افراد و چالش‌ها و فرصت‌های این امر، قرار گرفته است. فصل چهارم، با توجه به گام‌های روش پس‌نگری به ترسیم آینده مطلوب، در خصوص ارتباط صحیح دین و فناوری‌های جدید ارتباطی و استفاده از این ابزارها، منظر ارائه معارف دینی پرداخته است و نهایتاً در فصل پنجم نیز به پس‌نگری و ارائه راهکارها و راه‌بردهایی که لازم است متصدیان امر در زمان حال و آینده کوتاه‌مدت برای تحقق‌بخشیدن به آن، مطالب بلندمدت انجام دهند، اختصاص یافته است.

بدین ترتیب، هدف نهایی پژوهش حاضر ارائه راهکارهایی برای حرکت از الگوی کاربرد حاضر و کنونی به سمت و سویی است که بتواند فناوری‌های نوین ارتباطی را از ابزاری تهدیدکننده و مخرب فرهنگ اسلامی، به ابزاری مفید و کارآمد برای ارتقای ارزش‌های بومی تبدیل کند. کتاب حاضر، می‌تواند به سیاست‌گذاران، محققان، مدیران فرهنگی کشور کمک کند تا ضمن پرهیز از مواجهه سخت‌افزاری با جامعه به‌ویژه حشر و ان کشور، راهکارهایی برای ارتقاء و تقویت ارزش‌های دینی و فرهنگ اسلامی بیابند. همچنین این پژوهش، به واسطه ارتقای شناخت و آگاهی افراد در جهت افزایش درک هویت واقعی خود و در نتیجه برقراری رابطه اصولی با پدیده جهانی‌شدن ارتباطات، می‌تواند منبعی قابل اتکا برای دانشجویان، پژوهشگران و عموم خوانندگان علاقه‌مند به حوزه دین و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی باشد.

گروه نویسندگان

پاییز ۱۳۹۵